

Stichting Boerderij & Erf

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

ONLINE NIEUWSBRIEF & INFORMATIEMAGAZINE

jaargang 25 ISSN: 2666-3627

134

OKTOBER 2025

De nieuwsbrief Boer & Hoeve is samengesteld door Dick de Jong, publicist en lid dagelijks bestuur van Boerderij & Erf AKV

VOORAF

Dick de Jong

Anno nu zijn er veel mogelijkheden om je gezicht te laten zien. En juist omdat er zoveel manieren zijn, moet je daar gebruik van maken. Maar daarbij moet je je van tevoren wel afvragen welke doelgroep je wilt bereiken. Dat bepaalt ook hoe je jezelf presenteert. Welke publiciteitsacties. Dat geldt ook voor een stichting als Boerderij & Erf AKV. We denken wellicht dat moderne middelen als een podcast, de sociale media en meer daarbij de boventoon voeren. Ook de ouderwetse manier, met folders en flyers. Werkt nog steeds erg goed. Juist bij de B&E-doelgroepen. Die doelgroepen zijn in dit geval nogal divers: boeren, boerderijbewoners, in historie geïnteresseerden, plattelandsbewoners en vul maar aan.

Een van de manieren om je gezicht te laten zien is een kraam huren op de landelijke Fokveedag. En dan je daar gaan presenteren. Dat is de meest geëigende manier in de streek om met boerderijbezitters en ook boerderijbewoners en in boerderijen geïnteresseerden in contact te komen.

Maar met een beetje goede wil zijn er meer plekken, zoals in het folderrek bij musea, in bezoekerscentra en meer.

De stichting **is** ook op zoek naar plaatsen waar folders kunnen worden neergelegd. Plaatsen waar de doelgroepen komen. Waar ze van nut kunnen zijn. Want B&E moet groeien, in activiteiten en in aantal begunstigers. Niet alleen de streekbewoners vormen **dan** een doelgroep, ook de recreanten die de streek in toenemende mate bezoeken moeten we duidelijk maken dat er in onze streek nog heel veel boerderijen als parels in het landschap staan. Met elkaar gaat het ons lukken om dit voor elkaar te krijgen. Kwestie van gewoon doen! Je gezicht laten zien.

HERFST

De herfsttijd wordt zichtbaar op het platteland. Voelbaar door de kilte, hoorbaar door de wind. Ergens boven en in de verte woedt een gevecht tussen ruige woeste wolken en een wat omfloerste zon, die minder krachtig wordt. Als in november de eerste nachtvorst wordt gemeten, dwarrelen de bladeren over het wijde en het weidse, over ons geliefde land.

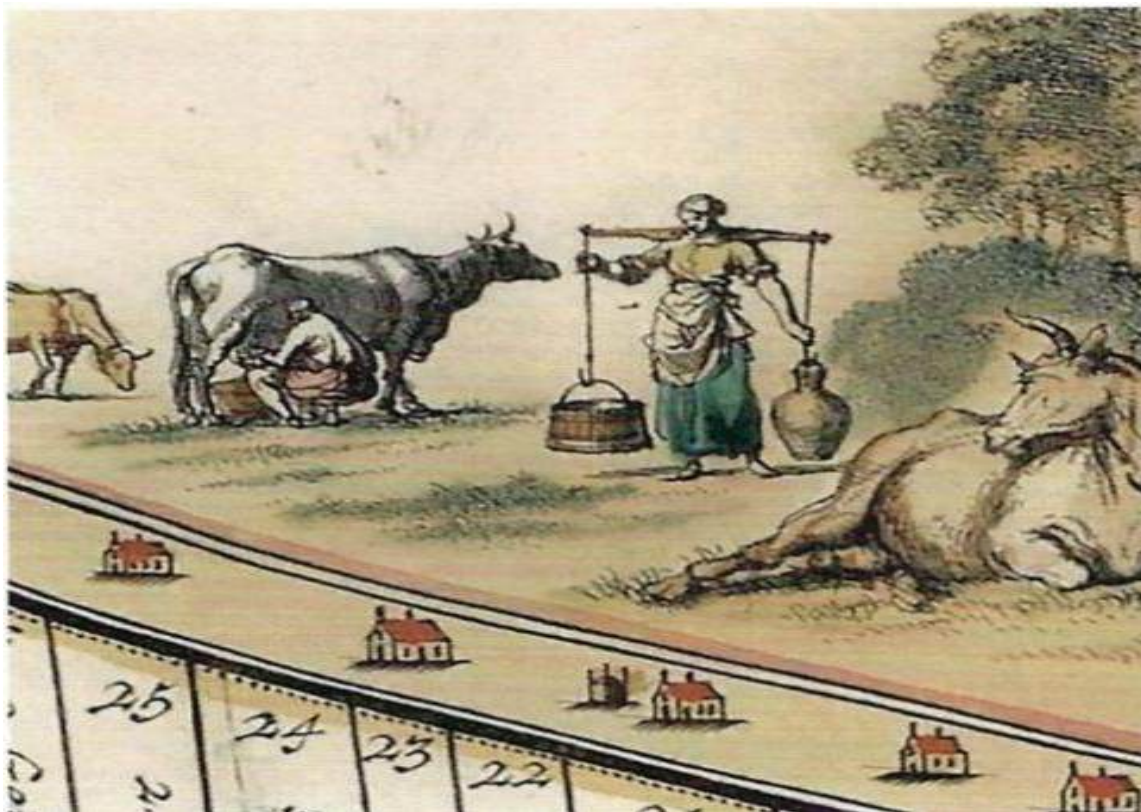
Van oudsher horen boeren en waterschappen **bij** elkaar. Meestal als vriend, soms staan ze ook wel eens tegenover elkaar, maar dat is een zeldzaamheid. Beiden hebben in de gaten dat ze elkaar nodig hebben. Al vanaf het eerste begin van de waterschappen.

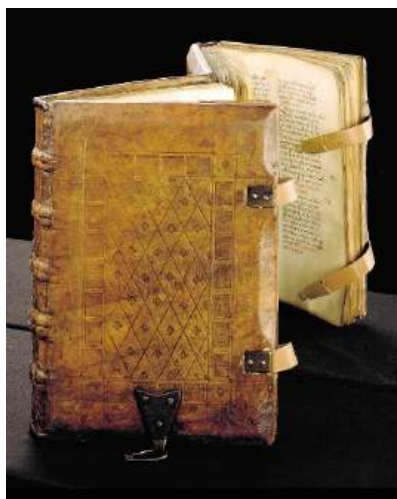
Deze tekening toont enkele mannen, die met elkaar van zoden een dijk bouwen. Daarnaast is er een tekstpassage opgenomen over het dijkbeheer. Dit is een pagina uit 'Sachsenspiegel', een optekening van gewoonterecht uit Sachsen. Het handschrift is uit 1336.

Op het moment dat de toekomstige boeren het land dat hen was toegewezen begonnen te ontginnen zochten ze elkaar op, om waar mogelijk samen te werken. Ze moesten er samen voor zorgen dat het overtollige water werd afgevoerd. Zo ontstonden er kleine gemeenschappen die niet alleen voor de afvoer zorgden, maar die ook andere beschermende maatregelen namen, zoals de aanleg van dijken. Als blijkt dat die samenwerking nog aan de kleine kant is, ontstaan er wateringeng, heemraadschappen en hoogheemraadschappen. Uiteindelijk is het de naam waterschap, die blijft bestaan. Een organisatie die vanwege de toename van het aantal taken ook in grootte groeit.

Medio oktober 2025 verscheen er een kloek boekwerk, de Historische Waterschapatlas. Daarin staat een schat aan informatie, zoals de initiatieven en de ontwikkeling, de rechtbankfunctie, die uitgroeit tot een bestuur, de gigantische hoeveelheid waterschappen, die er waren en uiteraard komen ook de nieuwe taken aan bod.

Abbeelding uit de Saksenspiegel, een rechtsboek uit de 13^e eeuw, waarin ridder Elke van Repgow het gewoonterecht in Saksen beschreef.

De Sachsenspiegel

Nog een afbeelding uit het boek

OOSTERWIJK

Oosterwijk is wellicht de oudste nederzetting in de zuidelijke Vijfheerenlanden. Deze ligt op een hoog gedeelte in de Linge-oeverwal, ongeveer 3 meter boven ~~het zeepil~~ de zeespiegel. Tame-lijk veilig in die tijd toen de zeespiegel aanzienlijk lager was dan nu. Dat veranderde toen de nederzetting uitgegroeid was tot een buurtschap en men buiten de oude dorpskern ging wonen. Het land werd in noordelijke richting in cultuur gebracht. De eerste ontginners hadden daarbij alle vrijheid van handelen. In de polderstructuur is dat nog te zien in de verschillen in lengte en breedte van de kavels. Aangenomen wordt dat de hierbij te maken Achterdijk tegelijk werd aangelegd met de Achterdijkse wetering.

Wat was er ten noorden van de Achterdijk? Daar was onontgonnen laagland, boezemland genaamd. Dit land had namelijk een open verbinding met de 'Seerick', een kreek of watergang, die afvoer had op de Lek en mogelijk ook op de Merwede. Dit boezemland was zeer belangrijk voor de waterberging en waterafvoer. De Diefdijk bestond toentertijd nog niet, dus al het overtollige water uit de Neder-Betuwe zocht zijn weg naar dit lage land.

Het opwerpen van de Achterdijk door de oude ontginners was een harde noodzaak. Mogelijk zal deze Achterdijk in die beginperiode nog meer water gekend hebben dan de Lingedijk. Hoe belangrijk men deze Achterdijk vond blijkt wel uit het gegeven dat in de 14^e eeuw de polder Oosterwijk niet wilde deelnemen in het onderhoud van de toen aangelegde Diefdijk.

Lingedijk 197, Oosterwijk

De hoeven

Zoals gezegd konden de oude bewoners onbelemmerd hun kavels uitzetten. Zo'n stuk land uit het oude buurtschap noemde men een 'hoef of hoeve'. Een hoeve was 200 Romeinse schreden of ongeveer 130 meter breed en te Oosterwijk wel 2.000 meter lang. Dat betekent een oppervlakte van ongeveer dertig morgen. ~~en dat is de~~ Deze hoeveelheid land zijn, is nodig voor levensonderhoud van een familie.

Als we oude kaarten van Oosterwijk uit het eind van de 18^e eeuw bezien, zijn de oorspronkelijke hoeven nog vrij goed terug te vinden. Veel perceelnamen eindigen op 'hoeff'. Blijkens overdrachtsbeschrijvingen tussen 1580 en 1594 kwamen hier ondermeer de volgende namen voor: De Brede Hoeff, Bramenhoef, Floris Willemshoeff, Rozenhoeff en Neij Aerdtschoeff.

Dit artikel is het eerste deel van een tweeluik, ondertekend door J.D. van der Zalm. De tekst is jaren terug toegestuurd aan de reactie van Boer & Hoeve.

ZANDFIGUREN

De keukenvloer of een stuk stalvloer werden vroeger wel met zand bestrooid. Soms in fraaie patronen. Het diende om vuil en vocht op te nemen. Regelmatig werd het zand naar buiten geveegd. Bij veel boerderijen stond vroeger dan ook een zandhok. Daar werd dit te gebruiken zand in bewaard. He zand werd **ik ook** gebruikt voor het strooien van het pad in de wintertijd. **4**

EEN INVENTARISATIE IN SLIEDRECHT IN 1812

Langs de dijk van Sliedrecht stonden voorheen diverse oude dijkboerderijen. In de loop van de geschiedenis werden de meesten **n** afgebroken. In een van die boerderijen woonde de familie De Baat. Eeuwen bewoonde zij hofsteden langs de Rivierdijk. Ze hadden tamelijk veel land in bezit. Op oude kaarten staat in de rivier zelfs een 'De Baat plaat'. Ooit dook een aanal aktes op van bezittingen en dergelijke van deze familie.

De akte van 1797 betrof de verponding van een stuk land grenzend aan het bedrijf van Huibert de Baat, waarin van alles werd beschreven. Zo werd vastgelegd: het recht van varen, het recht op een vrij overpad 'altoos en ten eeuwige dage', het recht om water te mogen halen uit de put enzovoort. Die waterput moest door beide burens onderhouden worden. Vooral het recht op water halen was in die tijd belangrijk. Men kon anders water uit de rivier scheppen. Waar toen nog geen verontreinigd water in voorkwam.

Een meer interessante akte was die van 1812, waaruit veel boeiende gegevens konden worden gehaald. Op 2 november van dat jaar stierf Willemijntje de Baat-Verlek, moeder van zes kinderen in de leeftijden van 14 jaar, 11 jaar, 9 jaar, 5 jaar, 2 jaar en een kind van bijna een jaar. Tien dagen later werd een voogd aangesteld, een lid van de familie, die op 24 november 1812 tot registratie overging. Op die dag werd de hele inboedel geïntariseerd, en het kabinet ontzegeld.

In de boedelbeschrijving worden de volgende zes 'kamers' beschreven: de achterkamer, de zolder, de onderkeuken, de westerse onderkeuken, de oosterse kelder en de westerse kelder.

De notarissen stellen voor met de achterkamer te beginnen, de kamer die uitziet op de dijk. De boerderij staat zo diep achter de dijk, dat je alleen het dijktaalud ziet en wat blauwe lucht.

In de hoek van de kamer hangt een

mooie Friese klok. Na wat heen en weer gepraat over de waarde wordt 65 francs genoteerd. Het grote bed met de peluw kussens wordt op minder getaxeerd: 42 francs, Een fraai kabinet komt op 55 francs en 60 centimes. Wat waarde betreft staat de klok bovenaan: De tafel komt op ruim 2 francs. IJverig schrijft de notaris met krullende letters de gegevens op met de bepaalde prijzen erachter. De hinderloopwagen is de moeite van het noteren waard, Dan nog een paar botermanden en een koperen ketel, In de achterkamer staat tenslotte een zak hennepzaad ter waarde van 11 francs. Geheel los ligt een enorme bos hennep, voor de touwmakerij. Na nog wat heen en weer gepraat, wordt de deur van de achterkamer gesloten en wordt de zolder geïnventariseerd. Op de zolder is van alles te zien. Eerst wordt een kleerkist, die in een hoek staat, getaxeerd. Daarna wordt de inhoud van de kist bekeken. Daarin liggen, keurig gestreken, tien servetten en acht lakens.

Er staan behalve de kleerkast allerlei soorten tonnen op de zolder, enkele kaasvaten en een wastobbe, die wordt geschat op 2 francs, een oud kabinetje, dat niet veel waarde heeft: 10 centimes. Langwerpige onderkussens onder het eigenlijke hoofdkussen in bed, een met deuren gesloten kastje met laatje. Ook hier is een bed met peluw en dekens, Dit bed wordt hoger getaxeerd dan het bed uit de achterkamer en komt op 84 francs.

Een Bijbel met lessenaar komt op 4 francs. Ergens in een hoek van de zolder staat een kinderstoel, een luiermantel en enige potten. Al deze dingen bij elkaar worden geschat op 4 francs, 20 centimes. Tenslotte schrijft de notaris nog op: acht korenzakken, enige tinnen schotels, een haardijzer en een koperen bak, een botermand en enig houtwerk.

DE ROUW- EN TROUWDEUR

Column Liesbeth Leenman

Als lid van de expositiecommissie van Museum De Koperen Knop heb ik onlangs meegewerkt aan de inrichting van de expositie Trouwen & Rouwen, tot 8 november aanstaande te zien. Het leuke van zo'n expositie voorbereiden is dat je je noodgedwongen verdiept in heel diverse zaken en zo soms interessante dingen te weten komt.

In mijn geval over de trouw- en rouwdeur specifiek in het museum, maar ook over trouw -en rouwdeuren in het algemeen. Schijn bedriegt, ontdekte ik. Wat een gewone voordeur lijkt, is dat niet. Tenminste, hij wordt niet als zodanig gebruikt in het dagelijks leven. Slechts bij twee gebeurtenissen - ik denk dat u ze inmiddels wel raadt - gaat de deur open. En dan ook nog alleen van binnenuit.

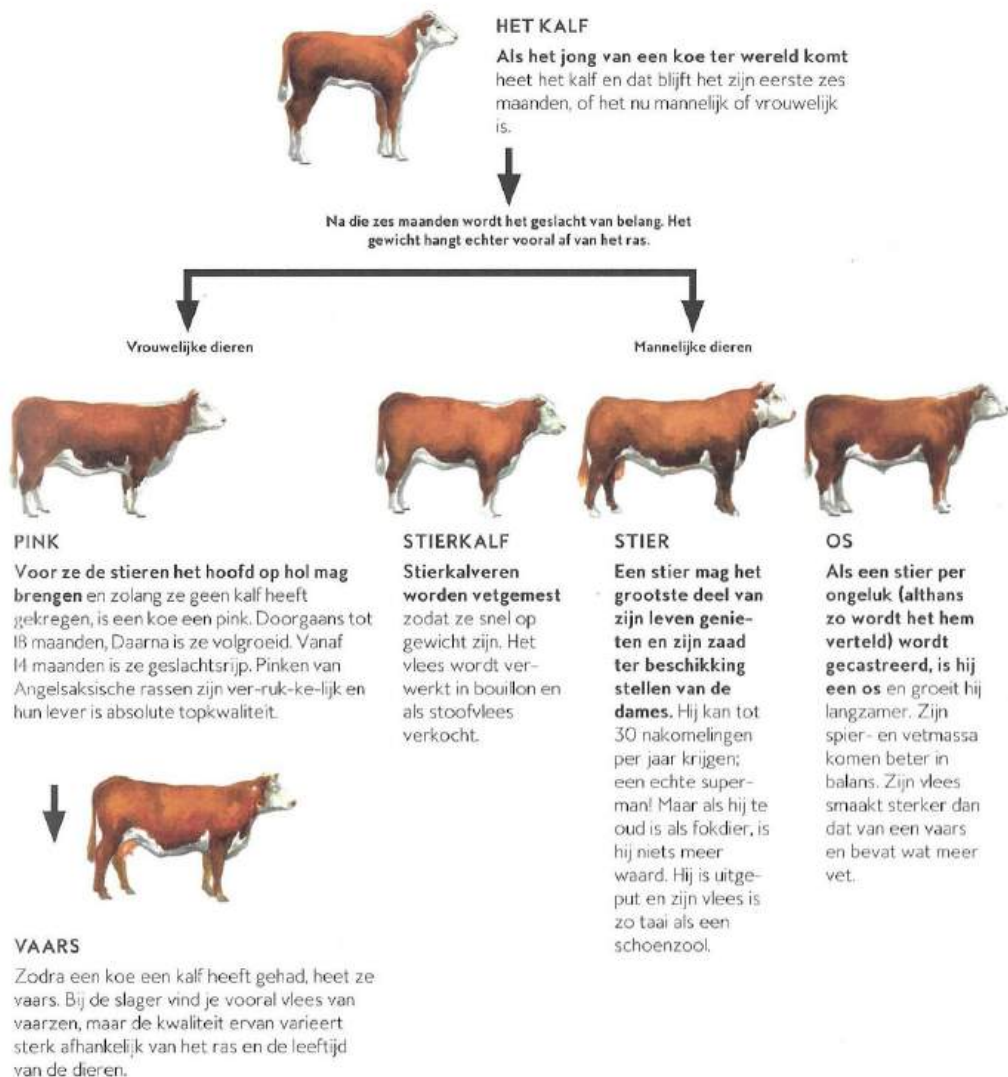
Eigenlijk is het vanuit dat oogpunt gezien niet zo vreemd dat er geen pad naar toe leidt, geen stoepje of trap voor is (hoewel de deur vaak wat hoger geplaatst is) en er geen deurbel, knop of brievenbus in zit. Geen mens die er van buitenaf naar toe loopt of probeert aan te bellen. En ook niet zo vreemd dat hij meestal een plaats heeft in de (voor)kamer waar bij trouwen en rouwen na de plechtigheid de maaltijd gehouden wordt. De zogenaamde mooie of pronkkamer. In onze tijd van efficiëntie toch iets ondenkbaars, zo'n deur en kamer die haast nooit gebruikt worden. Wat ik hiervoor schreef, zal over het algemeen dan ook in de verleden tijd geplaatst moeten worden.

Zoiets - en dat is waarschijnlijk een open deur - vind je misschien alleen nog in een museum. En geen modern, praktisch mens-van-tegenwoordig die daar nog om rouwt.

DE FAMILIE RUND

Als je kennis van runderen beperkt blijft tot het aanwijzen van een koe in de wei, heb je misschien een overzichtje nodig...

STALRAMEN

Gietijzeren stalramen werden vanaf eind 19^e eeuw massaal geproduceerd dankzij gietprocessen die ze goedkoop maakten. Ze werden verkocht door ijzergietereien en waren kenmerkend voor de landelijke bouw, met de ronde 'halve maan' als een bekend model. Eerder, vanaf de 18^e eeuw, werd gietijzer al in de bouw gebruikt en vanaf de 16^e eeuw kwamen ramen van dit materiaal voor, maar de massaproductie van stalramen begon pas later, vaak met regionale verschillen in modellen.

In de 16^e eeuw waren gietijzeren ramen schaars en alleen voor de rijkere mensen te koop. Sinds de 18^e eeuw neemt het gebruik van gietijzer in de bouw toe. In de 19^e eeuw is er sprake van echte massaproductie. Dankzij de ervaring met gietprocessen konden stalramen goedkoop en in grote aantallen worden geproduceerd via het steeds toenemende aantal gietereien. De ramen werden verkocht door de ijzergietereien zelf, maar ook door smeden en boerencoöperaties. De diversiteit in verkrijgbaarheidsplaatsen leidde tot regionale verschillen in de gangbare modellen.

Het halfronde 'halve maan' stalraam is een bekend en oud model. De ronde vorm had praktische redenen, namelijk het opvangen van de druk van de muur, en was niet direct bedoeld voor symbolische betekenissen. Het voordeel van gietijzeren ramen was het bieden van licht en ventilatie, vaak in de zijgevels van een grupstal waar de mest via lage luiken werd afgevoerd.

Later, in de loop van de 19^e eeuw, werden gietijzeren ramen steeds meer vervangen door stalen ramen en in de tweede helft van de 20^e eeuw door aluminium en kunststof ramen.

Voor het werkgedeelte van de boerderij werd aan ramen niet zoveel waarde gehecht. Het liefst hield men ze zo klein mogelijk. Als er maar een beetje licht was vond men dat voldoende. Grote ramen hadden ook het nadeel van tocht en kou. Voor de hygiëne speelden ze nauwelijks een rol. Ook was glas duur. En natuurlijk was er in de vaak lage zijgevels gewoon weinig plaats voor grote ramen.

De fraaie, symbolische raamvormen hebben aanleiding gegeven tot verklaringen met de meest diepzinnige betekenissen. Men herkende een zonnerad of het maalkruis, allerlei symbolen uit een voorchristelijke denkwereld. Voor de makers lag dat anders. Ze gebruikten de bestaande vormen gewoon omdat ze die uit voorbeeldboeken haalden. Zelfs de ronde vorm of bovenkant heeft een puur praktische reden. Kozijnen of lateien werden oorspronkelijk niet gebruikt, zodat de druk van de muur boven deuren en ramen door het toegepaste toogwerk boven de ramen moest worden opgevangen.

DE RIJN ONTSPRINGT NIET IN ZWITSERLAND, MAAR BIJ DE BOEREN...

Onder de titel 'Veelstromenland - het grote kleine rivierenboek' verscheen een fotoboek over waterwegen. Vol met frisse foto's van rivieren, kanalen en beekjes. Het typisch Hollandse waterlandschap spat ervan af. Er worden 36 riviertjes in beeld gebracht. Met een of meer foto's en een beschrijving. Uit onze omgeving (ons werkgebied) zijn dat de Alblas, de Giessen, de Hollandse IJssel, de Linge en de Vlist. Waterwegen die in vervlogen tijden bepalend waren voor het economisch bestaan van de boeren in de streek. Een streek waarin vooral boeren woonden en werkten, die er hun bunders bouwgrond, maar vooral weidevelden bebouwden.

Vroeger waren de waterwegen in onze steek van levensbelang. Onder meer voor de aanvoer van bouwmaterialen zoals de IJsselsteentjes en de grote balken. Ook de levensmiddelen voor de winkeliers in de dorpen kwamen per boot. Andersom ging het ook: boter, kaas en hennep verlieten de streek per boot.

In het boek lezen we dat over die rivieren de aanvoer plaats vond van materialen voor de bouw van boerderijen en schuren. In de begintijd, vanaf de ontginning van het gebied, werden voor de bouw van de eerste huizen, meer hutten eigenlijk, de bouwmaterialen uit de directe omgeving gehaald. Riet, slieten, wilgenbast, leem. Het was allemaal in de directe omgeving van het op te richten bouwsel te vinden. Maar ergens in de middeleeuwen veranderde dat. Steeds meer en uiteindelijk alles wat nodig was voor de bouw van een boerderij moest van elders worden aangevoerd. Denk alleen maar aan de talloze IJsselsteentjes, die rond de Hollandse IJssel werden gebakken (geproduceerd heet dat deftig) en door het hele gebied werden gebracht. Kijk maar rond hoeveel boerderijen er zijn gebouwd met IJsselsteentjes, maar ook Waalformaat, wat ergens langs de Waal werd gemaakt. Alle bouwstenen moesten worden aangevoerd. Dat gold ook voor het houtwerk, de balken en de planken. Op hout had de stad Dordrecht het stapelrecht. Dat wil zeggen dat alles wat uit de Duitse bossen en uit de noordelijke landen werd geïmporteerd eerst naar Dordrecht moest en daar werd bewaard totdat er doorvoer naar elders nodig was. De zware eiken balken werden dan achter een schip gehangen en drijvend vervoerd. Ook veevoer en alle andere zaken die nodig waren voor de ontwikkeling van de veestapel werd via de rivieren en waterwegen aangevoerd. Daarnaast werd via de riviertjes de in de streek gemaakte boter, kaas en hennep afgevoerd naar hun bestemming. Die riviertjes waren in een tijd dat het wegverkeer gebruik moest maken van smalle en lastig begaanbare wegen een uitkomst.

In de 19^e eeuw kwam ook de beurtvaart op, wat een levendig geheel vormde op het water. Behalve in beschrijvingen is daar weinig van terug te vinden. De auteur en fotograaf hebben hun best gedaan om 'sfeertekeningen' te maken. Maar echt nieuwe informatie komt niet in het boek voor. Maar dat maken de sfeergevoelens dan ook weer goed. Na het lezen realiseer je je, dat het boerenbestaan samen met hun karakter en het geloof de streekmensen in hun ontwikkeling hebben bepaald. Cultuur komt nauwelijks ter sprake; hooguit worden musea genoemd, sommige zelfs wat uitgebreid.

Uitgeverij: WBooks, Titel: ISBN 9789462587113. Auteurs: Klaas Vos en Maarten Boersema. Prijs € 29,95.

Boerderij & Erf AKV richt zich op de Alblasserwaard, de Krimpenerwaard en de Vijfheerenlanden, maar beperkt haar taak niet tot dit gebied. De stichting streeft naar behoud van de meer dan 2.600 boerderijen die er nog zijn. Elk van deze, oud en jong, zijn het waard om behouden te blijven voor de toekomst. Als boerderij of met een nieuwe passende bestemming als het boerenbedrijf gaat stoppen. Dit geldt voor alle boerderijen, zowel de oudere in de bebouwingslinten als de nieuwe, de ruilverkavelingsboerderijen. Allemaal vallen ze onder de titel cultuurhistorisch erfgoed. De stichting is lid van Agrarisch Erfgoed Nederland en van Heemschut.

MEER WETEN OVER BOERDERIJEN:

	BOER EN BOERDERIJ € 35,00 De geschiedenis van de agrarische cultuur in de streek. Met anekdotes. Prachtig cadeauboek; veel illustraties
	HOEVE, HOFSTEE, HERBESTEMMING € 14,95 Voorbeeldenboek met ideeën voor nieuwe bestemmingen van oude leeg komende boerderijen
	HET BEHOUDEN WAARD € 14,95 Een boek vol met tips en ideeën voor onderhoud, isolatie en meer. Met voorbeelden (foto's en tekeningen).
	DE STEE VAN SAAN VAN PIETERE € 14,95 Verhalen van vroeger, opgetekend door Hans Mouthaan en voorzien van nostalgische foto's van het boerenleven

SECRETARIAAT:

BOERDERIJ & ERF
alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden
Sluis 57 - 2964 AT Groot-Ammers - 06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl www.boerderijenerf.nl

**REDACTIE en
SAMENSTELLING**

Dick de Jong
06-22845889
djtekst@planet.nl

QUOTE:
**Ambten en posten hangen niet aan
een boom, wel aan een kruiwagen.**